

WOJCIECH SZYMAŃSKI

DALSZE BADANIA SONDAŻOWE GRODZISK W POWIECIE PŁOCKIM

W roku 1967 Zakład Polskiego Atlasu Archeologicznego IHKM PAN kontynuował podjętą w roku 1965 akcję badań sondażowych grodzisk z obszaru województwa warszawskiego. Autor sprawozdania przebadał trzy grodziska na terenie powiatu płockiego¹.

Brudzeń, pow. Płock

Grodzisko położone jest na wysokim prawym brzegu Skrwy, na cyplu położonym w widłach rzeki i jej dopływu, niewielkiego strumyka bez nazwy. Składa się na nie dobrze zachowany, kilkumetrowej wysokości wał na planie trójkąta, z zaokrąglonymi rogami, otaczający majdan o dłuższej osi ok. 50 m, wzmocniony od strony wysoczyzny szerokim przekopem oraz dodatkowym słabo czytelnym wałem zaporowym. Obiekt położony na terenie lasów państwowych pokryty jest rzadkim drzewostanem liściastym². Badania trwały od 10 do 13 lipca 1967 r. Łącznie przebadano przestrzeń 76 m², stosując trzy rowy sondażowe szerokości 2 m, usytuowane w wolnej od zadrzewienia zachodniej części majdanu.

Po zdjęciu warstwy humusu, zawierającej kilkanaście fragmentów ceramiki, pośród której rozpoznano trzcinieckie i wczesnośredniowieczne (zarówno ze starszych, jak i młodszych faz), w środkowej części grodziska stwierdzono piaszczysty całec na głębokości 25—40 cm. Mało czytelne ślady zasiedlenia odkryto jedynie w partiach bezpośrednio przytykających do wewnętrznego lica wału. Od strony południowo-wschodniej stwierdzono pod warstwą humusu i spływu z wału, na głębokości ok. 45—90 cm od powierzchni, skupisko ułożonych dosyć ciasno kamieni polnych, średnicy do 35 cm, zalegających na przestrzeni około 3 m² w warstwie ziemi średnio zhumusowanej z drobnymi węgielkami i grudkami polepy. Pod kamieniami i w ich sąsiedztwie odkryto kilkanaście fragmentów ceramiki wyłącznie górą obtaczanej, typowej dla wieku VIII. Kilka fragmentów podobnej ceramiki odkryto również u podnóża wału od strony zachodniej, na stropie jałowej, poza tym średnio zhumusowanej warstwy, zalegającej pod humusem płatem maksymalnej miąższości do 50 cm.

Natomiast od strony północnej, w pobliżu przypuszczalnego przejścia bramnego, stwierdzono na głębokości 30—60 cm od powierzchni, pod warstwami spływu

¹ W badaniach wziął również udział absolwent archeologii U. W. Maciej Czarnecki.

² W. Szymański, *Inwentaryzacja grodzisk w powiecie płockim*, „Notatki Płockie”, t. 7: 1958, s. 7.

z wału, zawierającymi kilka fragmentów ceramiki typowej dla w. XI, warstwę ziemi intensywnie zhumusowanej, miąższości do 30 cm, z luźno rozrzuconymi kamieniami polnymi, mało licznymi fragmentami polepy i węglami drzewnymi oraz kilkoma mało charakterystycznymi fragmentami ceramiki najpewniej z X—XI w.

Reasumując, badania wykazały krótkotrwałe i mało intensywne użytkowanie grodziska, dzielące się na dwie odrębne fazy: I — w wieku VIII, II — w wieku X—XI.

Mokrzak, pow. Płock

Grodzisko usytuowane jest na niewielkim wzniesieniu położonym pośród mokrych łąk, w dolinie rzeczki Sierpienicy. Tworzy je w większej części dobrze zachowany wał kilkumetrowej wysokości, na planie w przybliżeniu czworokątnym, z zaokrąglonymi rogami, otaczający majdan o średnicy ok. 45 m. Kilkunastometrowa wyrwa w wale od strony północno-zachodniej pozostaje w związku z pobieraniem tu w XIX wieku piasku na budowę przebiegającej w najbliższym sąsiedztwie szosy³. Badania trwały od 14 do 19 lipca 1967 r. Łącznie przebadano przestrzeń 76 m², rowem sondażowym szerokości 2 m, przechodzącym przez majdan grodziska we wschodniej jego części, wcinającym się częściowo w wewnętrzny stok wału południowego.

Po zdjęciu warstwy humusu (warstwa I), miąższości do 35 cm, w centralnej części majdanu stwierdzono cienką, słabo wydzielającą się warstwę osadniczą w postaci ziemi średnio zhumusowanej (w-wa II), a pod nią niezakłócony piaszczysty calec, w którym zalegały nieregularnie rozrzucone kamienie polne. Zarówno w obrębie warstwy I, jak i II znaleziono znaczne ilości fragmentów ceramiki obtaczanej, typowej dla XI wieku. W warstwie II odkryto ponadto nożyk żelazny, osełkę kamienną i niebieski paciorek szklany, liściowaty groń strzał z tulejką, 3 szydła żelazne, krzesiwo kabiłkowate oraz kilka fragmentów kości ludzkich (części szczęki i kaloty). Natrafiono tu również na pojedyncze zabytki starsze, a to: kilka fragmentów ceramiki obtaczanej na krawędzi i całkowicie ręcznie lepionej z VII—VIII w. oraz bliżej nie określonej starożytnej. Z tymi zabytkami wiązać należy prawdopodobnie obecność w warstwie II fragmentów przepalonych kości. W bezpośrednim sąsiedztwie wału stwierdzono natomiast, zarówno od północy, jak i południa, zagłębienia i wielowarstwowe bruki kamienne, zaś w samym wale resztki konstrukcji drewnianej. W wale południowym odkryto pod humusem i warstwą brunatnego spływu fragment nasypu z piasku warstwowanego, słabo zhumusowanego, z wkładkami łu, a między nim dziewięć wyraźnych cienkich warstewek przepalonego lub zbutwiełego drewna, miąższości do 2 cm, o trudnym do rozpoznania układzie poziomym. W odległości około 6 m od podnóża wału rozpoczynało się rynnowate zagłębienie szerokości ok. 7 m, głębokości od powierzchni do 1,2 m, wypełnione ciemną, średnio zhumusowaną ziemią oraz brukiem 3-warstwowym, ułożonym z kamieni polnych dużych i średnich rozmiarów (średn. 10—45 cm). W obrębie zagłębienia i w bezpośrednim jego sąsiedztwie odkryto znaczne ilości ceramiki analogicznej do pochodzącej z warstwy I, kości zwierzęce oraz pojedyncze silnie skorodowane przedmioty żelazne, m. in. dwa romboidalne groty strzał z trzpieniem, oraz szydło. Po przeciwległej stronie majdanu skupisko kamieni polnych o podobnym jak omówione charakterze, szer. około 6 m, przytykało bezpośrednio do podnóża wału północnego. Pomiędzy kamieniami, a w obrębie ziemi ciemnej, średnio zhumusowanej, natrafiono na fragmenty ceramiki obtaczanej, analogicznej

³ S z y m a ń s k i, l. c.

do odkrytej w innych częściach grodziska. W tej części grodziska wykop nie został doprowadzony do calca.

Sumując możemy powiedzieć, że grodzisko w Mokrzku posiadało jednofazowy charakter. Zostało założone, zasiedlone i zniszczone w wieku XI. Nieliczne zabytki starsze na wtórnym złożu, a to: pojedyncze fragmenty ceramiki i spalone kostki, wskazują na istnienie w miejscu grodziska lub w bezpośrednim jego sąsiedztwie osadnictwa starożytnego oraz ze starszych faz wczesnego średniowiecza.

Proboszczewice, pow. Płock

Grodzisko usytuowane jest na stosunkowo wysokiej, wyraźnie wydzielonej krawędzi doliny strugi Wierzbicy, na prawym jej brzegu. Kilkunastometrowej wysokości świetnie zachowane wały, o planie w przybliżeniu czworokątnym, z silnie zaokrąglonymi rogami, otaczają majdan o wymiarach ok. 40×60 m. Głęboka fosa odcina grodzisko od wzniesień wysoczyzny, zachodnimi krańcami łącząc się z zagłębieniem doliny⁴. Badania trwały od 20 do 29 lipca 1967 r. W sumie przebadano przestrzeń 84 m², rowem sondażowym 2-metrowej szerokości, przechodzącym przez środek majdanu wzdłuż osi północ — południe i nacinającym wewnętrzne stoki wału.

Po zdjęciu warstwy humusu, zawierającej na całej przestrzeni, również na stoku wału, umiarkowane ilości fragmentów naczyń datowanych na XI w. oraz kości zwierzęcych, odkryto w większej części wykopu złożony układ stratygraficzny. Jedynie na przestrzeni około 10 m², w samym centrum majdanu, stwierdzono calec na głębokości 35—40 cm od powierzchni. Od tego miejsca ku północy zalegały zasypowe warstwy niwelacyjne o zróżnicowanej strukturze i miąższości. Był to, poczynając od góry, piasek żwirowaty z naciekami rudawcowymi, nie wykazujący żadnych śladów zhumusowania, niżej — piasek drobnoziarnisty lekko i średnio zhumusowany. Największą miąższość (do 180 cm) warstwy zasypowe wykazywały w części przywałowej, gdzie wypełniały pierwotne zagłębienie terenowe, na którego południowym stoku, na przestrzeni ok. 14 m², zalegało kilkupiętrowe zwalisko kamieni polnych, średnicy do 50 cm. W obrębie zasypu, a zwłaszcza między kamieniami, odkryto umiarkowane ilości ceramiki z XI w. Najbardziej czytelną warstwę kulturową, miąższości do 20 cm, stwierdzono na powierzchni około 10 m², pod przykryciem cienkiego nasypu z czystego lub słabo zhumusowanego piasku. Warstwa zawierała umiarkowane ilości ceramiki datowanej na wiek XI oraz starszej, obtaczanej na krawędzi lub całkowicie ręcznie lepionej, z VI—VIII w. i znaczne ilości kości zwierzęcych. Przechodziła ona stopniowo w warstwę maksymalnej grubości do 1 m, wyścielającą zagłębienie przywałowe, przykrytą zwaliskiem kamiennym oraz nawarstwieniami zasypowymi i wchodzącą poziomo pod obecny wewnętrzny stok wału. Charakteryzowała ją mało spoista struktura, miejscami silne przewęglenie, obecność dużych fragmentów przepalonego drewna, luźno rozrzuconych kamieni polnych oraz wtrąceń piasku słabo zhumusowanego. Zawartość nie odbiegała natomiast od poprzednio opisanej.

Posuwając się od centrum grodziska w stronę przeciwną stwierdzono w pewnym stopniu zbliżony układ nawarstwień. W odległości około 3—4 m od omawianego na wstępie zarysu warstwy kulturowej odkryto podłużną soczewę warstwy silnie zhumusowanej, miejscami mocno przepalonej, o powierzchni ok. 7 m², maksymalnej miąższości do 20 cm, zajmującą jedynie część szerokości wykopu i wchodzącą w jego wschodnią ściankę. Jej zawartość kulturowa nie różniła się od omó-

⁴ Szymański, *op. cit.*, s. 8.

wionej poprzednio. Dalej w kierunku wału stwierdzono 3-członowe kilkupiętrowe skupisko dużych kamieni polnych, zalegających w warstwie średnio zhumusowanej, przesłonej lekko zhumusowanym piaskiem calcowym, wypełniającej zagłębienie szerokości ok. 6 m i głębokości około 2 m od powierzchni. Między kamieniami odkryto fragmenty ceramiki w przewadze XI-wiecznej, kości zwierzęce oraz fragment żelaznego wędzidła z wąsami.

Reasumując, stwierdzono niezbyt intensywne pozostałości zasiedlenia ze starszych faz wczesnego średniowiecza (VI—VIII w.) o bliżej jednak nie ustalonym charakterze, następnie użytkowanie grodu w wieku XI oraz ślady poważnych prac rekonstrukcyjnych, polegających na podwyższeniu wału ziemią pochodzącą z majdanu oraz zasypaniu części zagłębień ciągnących się od wewnątrz pod wałem. Obecność w warstwach nasypowych i niwelacyjnych sporych ilości ceramiki z XI w. wskazuje *terminus post quem* wykonania tej operacji, brak jednak innych danych dla jego dokładniejszego określenia.

*Zakład Polskiego Atlasu Archeologicznego
IHKM PAN w Warszawie*

WOJCIECH SZYMAŃSKI

FURTHER INVESTIGATIONS OF EARTHWORKS IN DISTRICT OF PŁOCK

Test investigations of earthworks were continued in 1967 by the Department of the Polish Archaeological Atlas in the district of Płock, Warsaw province. The well preserved site at Brudzeń with a triangular rampart revealed only slight signs of occupation. The finds consisted of a stone hearth of the 8th century, and single 11th century potsherds which were concentrated inside the enclosure at the foot of the wall. The excavations of the ring-earthwork at Mokrzak has showed abundant habitation traces including hollows and several layers of pavement just at the inside slope of the wall which revealed traces of timber construction. In addition to the 11th century pottery, the discoveries included several iron arrowheads and potsherds of the 7th to 8th century date. It has been possible to establish that the excellently preserved earthwork at Proboszczewice was mainly settled in the 11th century. From this period come layers about 1 m thick, covered on the north side with a thick levelling layer of stone and earth. The date of this layer has not been established. Apart from the typical pottery, hand-shaped and finished on the wheel, the recovered material included a fragmentary bridle-bit of iron and fragments of earlier pottery of the 6th to 7th century date.